

[0449]

THOR YN FRYSLAN?

N.o.f. de Aldfryske foarmen *thoresdey* (O.II.24), *towersdeij* (O.I.189) en *touwrsdey* (O.II.93; O.II.120) 'tongersdei'

Yn *Naamkunde* 4 (1972) s. 1-20 falt H.T.J. Miedema oer de boppesteande bineamingen foar de fyfte dei fan 'e wike. Ut letter Frysk hellet er de foarmen *touwer* en it Hylper *toer* 'tonger' dêr bij oan. *thor-*, *tower-*, *touwer* en *toer* bringt er bij it ta ien wurdlied forskronfele Aldnoarske *Thórr*, de namme fan de god fan 'e tonger. Dêrfandinne ek de titel boppe syn bijdrage: *Thor en de Wikingen in Friesland; Oudfries thôresdey* "donderdag".

Miedema wiist derop dat de lêste raid fan 'e Wytsingen west het yn 1042 en dat de Friezen doe of oars earder al faeks in krêftterm fan it Ingelske slach *by thunder* fan har "gasten" oernommen hawwe kinne. En dat it dan dêryn foarkommende **thōr* yn in part fan Fryslân ek it foarste lid fan it wurd foar 'tongersdei' biynfloede hawwe soe. De âldst oerlevere foarm fan dat wurd is *thunrsdey* yn de út 1418 stammende O.I.28. It earste lid koe in ekstra-*d* skipje, sa't wij sjogge yn *thunderdey* (O.II.25, 1440) en yn sokke foarmen koe de *-nd-*wer oergean yn *-ng-*, forlykje *tongerdey* yn O.I.190 fan 1467 en ús hjoeddeisk *tongersdei*.

De krêftterm-theory wol mij net bot oan, mar dat is in kwesje fan leauwen. Hwat mij frjemder oankomt, is dat de skriuwer de mooglikheit fan in eigen-Fryske ûntjowing oer de holle sjocht of leaver sein om't er - alteast neffens mij - op in forkeard spoor sit, forsmyt. Dêr woe ik yn dizze réaksje dan ek graech op komme.

Sa't de skiednis fan de Fryske wurden *ark* en *jerke* ús leare kin, wurdt *-nd-*wol faker wei. It earste is ûntstien út *anderk* (< *andwerk*), it twadde, op it Amelân noch *aarke*, út **anderke* (gm. **anud-drako*)¹. Hâldt it wurd op mei i e n bijlûd, dan is it risseltaet yn alle gefallen in lang lûd, lykas yn Holl. *elkaar* (< *elkander*).¹ Sa bisjoen moat it gjin poepetoer wêze om fan Aldfrysk *thunder* to kommen op 'e Hylperske foarm *toer*².

Bij it lêste Fryske foarbyld hawwe wij to krijen mei in mear nei efteren lizzend lûd lykas yn Miedema syn foarbylden *roer*, *broer*, *oar*. Dy foarmen komme yn it Aldfrysk ek foar as *rower*, *browir*, *ower*. Mei de gefallen út de foarige alinea hawwe se gemien, dat der ynterfokalyske dentalen weiwurden binne. Bij dizze foarbylden dy't tobekgeane op wurden mei in *ō* yn it foarste wurdlied, kin it gat dat der fallen is, sa't liket stoppe wurde mei in oergongslûd dat as *-w-* stavere wurdt. Yn dat stik kin ik it alheel lykfine mei Arne Spenter, dy't *ower* sjocht as in oergongsfoarm fan *ōther* nei *ōr* en dan ek *ōwer* staveret³. Miedema sjocht yn *ower* lykwols in ûntjowing út *ōr* en mient dat *ow-* it twielûd [ou] foarstelt. Dat slút fansels oan bij syn theory dat *touwer* en it neffens him dêrmei identike *tower* komme fan *tōr*⁴.

Fansels kin in ûntjowing lykas fan *ōther* nei *ōr* skoan hingjen bliuwe yn it oergongsstadium, sa, dat wij yn it Nijfrysk it healprodukt njonken it einprodukt krije kinne: Nijfrysk *touwer* en it Hylper *toer* binne dêr de biwizen fan. Utgeande fan *thunder* meije wij as oergongsfoarm nei dat Hylper *toer* grif in foarm as *-t(h)ūwer* oannimme, dy't him, op 'e selde wize as, *buwa* oer *bowa*, oer **tōwer* ûntjaen koe ta *touwer*, sa't wy dat ek al bij Gysbert Japiks (dêre teffens as *touw're*) en mooglik sels al yn de oarkunden fan 1481 en 1484 (O.II.93 en O.II.120) yn *touwersdey* weromfine.

Dat **tōwer* hawwe wij dan faeks foar ús yn *towersdeij* út 1467 (O.II.189). Mar **tōwer* kin fansels ek d i r e k t ôflaet wurde fan **t(h)onder*. Fan **tōwer* is dan **tōr* wer it einstasjon. Fansels kin it Hylper *toer* like goed fan **tōr* komme as fan **tūr*. Miedema forsint him (s. 6), as er tinkt dat Nijfrysk [ɔu] net tobekgean kin op [ū(w)]: forlykje *groulik*, *grousum* (Spenter s. 251) en de fan *Bouma* (njonken de foarnamme *Bouwe* mei [o:^u]) fan de foarnamme *Bu(w)a*.

Dat **tōr* fine wij dan mooglik werom yn *thoresdey* út it jier 1439 (O.II.24), al leau ik dêr earder oan in ûntjowing út **thonresdey* (forl. *thunrsdey* út 1418) fanwegen de twa wurdlidden. De nasalearring fan dy *o* moat dochs wol mank gien wêze mei forlinging, dy't bleau nei't de nasalearring fordwoun wie, (oars: Miedema s. 12).

Om koart to gean, ik leau, men hoecht yn it taelkundige net Thor oan to roppen om de foarmen *touwer* en *toer* en har Aldfryske wjergaders forklearje to kinnen, salang't de eigen-Fryske lûdûntjowingen ús genôch parallellen opsmite.

Südhorn (Gr.)

Teake Hoekema

NOATEN:

1. Sjoch foar it weiwurden fan *-nd-* yn'e oanswettende talen bijdragen lykas fan K. Heeroma en M. Schönfeld yn *De Nieuwe Taalgids* 36 (1942) s. 218 ff. en s. 255 ff. en fan de earste jitr dy yn *id.* 38 (1945) s. 61.
2. Bij Joast Halbertsma fine wij yn Lexicon A 514: *Touwerje*, met rukwinden waaijen. Het begin van den storm kenmerkt zich door dwarlende rukwinden die het water doen opstuiven; *den touwert it wetter*. - Hylper foarmen fine wij bij him yn Lexicon A 704: *Toerje donderen. it toeret*, het dondert.- En yn Lexicon B 273: *Thuërje* (toe-erje) donderen. *et thuëret* (toe-eret) het dondert. (toered)
3. *Der Vokalismus der akzentuierten Silben in der schiermonnikooger Mundart* (Kopenhagen, 1968) s. 299.
4. Miedema brûkt bij syn foarbylden ek de plaknamme *De Jouwer*. *De Lytse Jouwer* (W.D.) is yn 1511 (*Register van Aanbreng I* s. 144) ek ûnsidich: *opt Hijoewer*. Fanwegen de *H-* is wol tocht oan in komôf út *hjouwer*, mar it bliuwt de frage hoe echt oft dy *H-* is: forlykje *Hysbrechtum* 'Ysbrechtum' yn O.II.284 út 1517. Is der wolris tocht oan oerienkomst mei *Ewer*, de namme fan in pleats bij Suerdyk yn Grinslân, dêr't mooglik *ē* 'wetter' yn sit mei *wer* of *wēr*?

THOR YN FRYSLAN? II

Nei Rinzema syn tige wolkomme réaksje op *Thor yn Fryslân?* wol ik jerne meigean yn it oannimmen fan **thunre* nêst **thuner* (forl. mnl. *donder-donre*). Oer it ûntstean fan de -g- hat grif F. Buitenrust Hettema as earste skreaun doe't er hie oer *Tsjonger en tonger* yn *NGN IV* (1899) s. 45. Dat hoecht tocht ik in ûntjowing út *thunder* mei itselde einrisseltaet net yn 'e wei to stean: forl. yn it Hollânsk *tenger* út *tender* en *mangel* út *amandel*. Foar de frage fan de tuskentrimen by it weifallen fan ynterfokalysk *nd* woe ik folstean mei de forwizing jown yn noat 1 fan *I*, dêr't in part fan de literatuer neamd is. Miedema jowt ek yn *It Beaken* 1975 s. 301ff gjin nije argumenten. Hwerom soe -nd- allinne weiwurde tusken in *a* en -rk? Ek Spenter liket gjin biswier to sjen by *tonger* (*Der Vokalismus /.../ der schm. Ma.* s.132).

*Súdhorn**Teake Hoekema*